STREAM

Support to Regional Aquatic Resources Management

STREAM Journal

Pagtuon kag pagkomunikar bahin sa palangabuhian sang mga mangingisda kag mangunguma

The STREAM Initiative is supported by AusAID, DFID, FAO, NACA and VSO

Ginbalhag sang STREAM Initiative, Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific, Suraswadi Building, Department of Fisheries Compound, Kasetsart University Campus, Ladyao, Jatujak, Bangkok, Thailand.

Copyright © The STREAM Initiative 2003

Ang pagkopya sini nga pahayag para sa katuyu-an nga pang-edukasyon ukon indi-pangkomersiyal ginapahinugutan bisan wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright,* basta ginarekognisar ang ginhalinan.

Ang *reproduction* sini nga pahayagan para ibaligya ukon para sa iban pa nga komersiyal nga katuyu-an ang ginadumulian kon wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright*.

Ehemplo nga pagrekognisar para sa isa ka artikulo sang *STREAM Journal*:

Santos, R 2002 Learning from Each Other about Conflict. *STREAM Journal 1*(1), 1-2.

Contents

Palangabuhian kag Linguahe - Isa ka SPARK-STREAM nga Proseso sa Pagtuon kag Komunikasyon 1
Kath Copley kag William Savage

Padulong sa Malapad nga Paghangop sang Palangabuhian 4
Elizabeth M Gonzales, Nguyen Song Ha, Rubu Mukherjee, Nikanth Pokhrel kag Sem Viryak

Paggamit sang mga Kasangkapan sa Pagpasad sang Gakasugot nga Paghangop, Gamit ang *Sustainable Livelihoods Framework* sa Pagtuon 7
Nuchjaree Langkulsane

Pagtuon Nahanungod sa Rattan Bilang Palangabuhi-an 10
Mariel de Jesus kag Christine Bantug

Mga Kahulugan sang "*Community-Managed Area*" 13
Arif Aliadi

Mga Natun-an Nahanungod sa mga Proseso sa Pagtuon kag Pagkomunikar 16
Graham Haylor kag Ronet Santos

Nahanungod sa STREAM Journal 19

Nahanungod sa STREAM 20

Note

Ang pagtuon kag pagkomunikar nahanungod sa kabuhi sang mangingisda kag mangunguma – ang mabasa nga linya sa idalum sang *cover title* sang *STREAM Journal*. Ang ini nga numero sang SJ isa ka koleksiyon sang mga artikulo nga nagadokumentar sang pagpangabudlay sang 22 ka mga kaupod sa paghimo sina nga handum nga mangin buluhaton. Ang STREAM ang nagapatigayon padulong diri kaupod sa VSO kag sang iya nga SPARK[1] Program paagi sa SPARK-STREAM *Learning and Communications Process,* nga nagasakop sang duha ka *Livelihoods and Languages Workshops* kag madamo pa nga "*conversations*" ukon pagsugilanon upod sa mga *stakeholders* sa pungsodnon nga konteksto sang mga partisipante.

Ang koleksiyon gintipon para mabasa halin sa puno pakadto sa punta bilang anum ka bahin nga estorya. Ang una nga artikulo nagaplastar sang konteksto sang SPARK-STREAM nga proseso kag ang ika-anum nagahatag sang mga paino-ino sang ginhalinan sini, mga natun-an namon nga leksyon kag ang kaimportante sini. Ang ikaduha, ikatlo, ikap-at kag ikalima nga mga artikulo ginsulat sang isa ukon pila ka mga katapo sang SPARK-STREAM Thailand, Philippines, Indonesia *teams.* Ginasugid nila ang natabo sa paggamit nila sang nagakalain-lain nga elemento sang proseso kag ang pamaagi nga ululupod namon ginhimo. Ang mga manugbasa basi maluyag "magbutang sang ila kamalagko" sa likod sa katapusan nga pahina sang pahayagan – isa ka ilustrasyon sang bag-o nga bersiyon sang *diagram* sang "proseso sa pagtuon kag pagkomunikar nahanungod sa palangabuhian".

Mangin interesante man nga magtan-aw liwat sa mga nagliligad nga numero sang *STREAM Journal* nga may mga artikulo nahanungod sa mga pamaagi kag pag-analisar sang palangabuhian, labi na gid sa *SJ1(4)* nga nagpahayag bahin sa "Pagtuon Nahanungod sa Pag-analisar sang Palangabuhian" nga ginhimo sa Probinsiya sang Long An, Vietnam sadtong Nobyembre 2002.

Nagapasalamat kami sa FAO[2] sa paghatag tigtalupangod sang importansiya sa pagkonsiderar sang mga isyu sa linguahe sa pagpatigayon sang hilikuton sa palangabuhian, para sa iya nga suporta sang SPARK-STREAM nga proseso, labi na gid kay Simon Funge-Smith, *FAO Regional Aquaculture Officer,* sa iya nga entusiyasmo kag pag-giya.

[1] Voluntary Service Overseas, Sharing and Promotion of Awareness and Regional Knowledge
[2] Food and Agriculture Organization

Malipayon nga Pagbasa!

Graham Haylor, STREAM Director
William Savage, *STREAM Journal* Editor
Elizabeth M. Gonzales, *STREAM Journal* (Ilonggo) Editor

Palangabuhian kag Linguahe - Isa ka SPARK-STREAM nga Proseso sa Pagtuon kag Komunikasyon

Kath Copley kag William Savage

Isa ka Proseso, Duha ka Workshops kag Madamo nga Paghangop

Sadtong Abril 2003, ang mga kaupod sa SPARK[3] kag STREAM[4] nagkit-anay para matun-an ang relasyon sa tunga sang *language* kag *livelihoods* nga pamaagi kag pag-analisar, kag pagsiyasat sang mga pamaagi nga sa diin ang aton ginagamit nga linguahe kag ang mga paagi sa aton nga pagkomunikar sa iban makatandog sang kabuhi sang mga tawo nga upod nagatrabaho sa aton.

Ang *SPARK-STREAM Learning and Communications Process on Livelihoods and Languages* nagsakop sang duha ka tag-tatlo ka adlaw nga workshops[5] sa umpisa kag sa katapusan sa sulod sang duha ka bulan[6]. Ang katuyuan sang proseso amo ang paghangop sang konsepto kag pamaagi sang buyloganay nga pagtuon sang palangabuhian kag sang ila kahulugan, kag pagtalupangod sang mga isyu nahanungod sa linguahe, partisipasyon kag gahum. Bilang resulta sang proseso, naghuna-huna kami sa umpisa nga magahimo kami sang isa ka "talamdan ukon giya sa palangabu-hi-an kag linguahe" sa 14 ka linguahe sang mga pungsod sa rehiyon[7].

Ang ideya sang proseso kag sang iya nga duha ka *workshops*, naghalin sa ginahuna-huna nga problema sa indi-paghangpanay nga naeksperyensiyahan sa amon mga obra kag ang pagtalupangod nga may yara nga kaibahan ang kada isa ukon grupo sa pagkomunikar sa tagsa-tagsa (tan-awa sa Haylor kag Santos sa pahina 16). Sa buyloganay nga pag-analisar sang palangabuhian, may yara nga makita nga mga situwasyon sang indi-paghangpanay, bisan malaba nga panahon ang ginhimo sa pagpamati kag paghambal. Ang isa ka partisipante naghatag sang ehemplo:

> *Sa isa ka meeting ang kada isa naghambal nahanungod sa palangabuhian, pero may yara nga problema. Ang mga partisipante naggamit sang mga konsepto kag terminolohiya (sa Ingles) nahanungod sa palangabuhian, apang indi tanan ang may pareho nga paghangop sang mga ini. Ang isyu amo nga ang tanan nagahambal sang pareho nga linguahe, apang wala nagahangpanay sang buot ipabutyag sang iban, Indi kami yara sa "isa ka pahina" (on the same page). Ang ginagamit nga linguahe kag ang gakalain-lain nga paghangop sang mga tawo, ang dako nga problema.*

Indi dapat paghuna-hunaon nga ang mga tawo may yara nga pareho nga paghangop sang kahulugan sang mga tinaga, kag nagakomunikar sila sa parehas nga pamaagi. Kinahanglan naton mapalapad and aton paghangop sang mga kinalain sini, paano ini naka-angot sa paggamit sang linguahe, paano ang mga tawo makapatigayon sang oportinidad sa pagpundar sang mga relasyon, kag ang epekto sang estado sa pag-ginahum .

Ano ini nga "Guide"

Sang nag-umpisa kami panumdum parte sa "*guide on livelihoods and languages*" indi kami segurado kon mangin ano ini. Ang iban nga partisipante naghimo sang *glossaries* para mabuligan paathag ang mga terminolohiya nga importante apang mabudlay hangpon ukon bangud nga madamo sang kahulugan. Bisan ang mga partisipante nagapati nga ang glossaries mapuslanon, pero nagdesider

[3] Sharing and Promotion of Awareness and Regional Knowledge
[4] Support to Regional Aquatic Resources Management
[5] Ang ikaduha mga SPARK-STREAM Workshop on Livelihoods and Languages ginsuportahan paagi sa Technical Cooperation Program sang FAO, ang Food and Agriculture Organization of the United Nations.
[6] And report sang First and Second Workshops on Livelihoods and Languages makuha sa http://www.streaminitiative.org/library/livelihoods/ livelihoods.html.
[7] Ang 14 ka linguahe amo ang Bahasa Indonesia, Bangla, Cebuano (Philippines), Chotanagpuri (isa ka linguahe sang tribu sa nasidlangan nga India), English, Hindi, Ilonggo (Philippines), Khmer, Nepali, Oriya (ang linguahe sang Estado sang Orissa sa India), Tagalog (Philippines), Thai, Vietnamese, kag Waray (Philippines).

sila nga indi ini bastante. Ang mga proseso nga naagyan namon para malab-ot ang pareho nga paghangop sang mga konsepto kag terminolohiya, amo ang mas importante.

Buot silingon, makatipon kami sang mga tinaga nga makapaathag, pero mas kinahanglan seguro ang magdiskusyon parte sa mga kinalain kag kapareho sang mga tinaga nga ginagamit. Sa kada pagsugilanonay may yara kita nga kaupod, kinahanglan naton mahibaluan kon ang mga tawo nga upod naton sa trabaho nakahangop sang aton buot silingon, kag kon ano ang aton mismo nga paghangop sang mga konsepto kag mga terminolohiya – kinahanglan madiskubre naton kon yara kita sa *"the same page"* . Suno sa hambal sang isa ka partisipante sa *workshop*, "indi lang ina isa ka listahan kundi isa ka proseso."

Mga Pamangkot kag Sabat

Sa una nga SPARK-STREAM *Workshop on Livelihoods and Languages* sadtong Abril 2003, nag-umpisa kami sa pagpamangkot nahanungod sa mga buluhaton nga gina-obra namon sa pag-analisar sang palangabuhian.

- Kon mag-analisar kita sang palangabuhian, ginatipon kag gina-organisar lang bala naton ang mga impormasyon, ukon may ginahimo pa kita nga iban katulad sa pagtuon?
- Paano kita magtuon halin ukon nahanungod sa iban?
- Sa pagtuon sang mga kabuhi sang tawo, paano naton mailisan ang aton pamaagi sa pagpamati kag paghambal?
- Paano kita maga-komunikar sa mga tawo?
- Paano naton gamiton ang linguahe para makabulig nga malakip naton ang panghuna-huna sang iban nga mga kaupod?
- Ano nga mga prinsipyo ang makagiya sa aton trabaho?
- Paano sa aton paghambal kag kinaugali mapakita ang ini nga mga prinsipyo.
- Paano ang linguahe nga aton ginagamit magapakita kag maga-apekto sang mga relasyon sa pagginahum?
- Nahangpan bala naton ang painu-ino sang komunidad kon ngaa ginatun-an naton ang ila kabuhi?
- Paano ang linguahe magamit para mapaseguro ang posible nga pinakamaayo nga matabo para sa tanan?

Paagi sa amon nga diskusyon, nagdesider kami nga ang buyloganay nga pamaagi sa pag-analisar sang palangabuhian, indi lang amo ang pagsulod, pagkuha sang impromasyon kag paghalin sa komunidad, mas sobra pa sini, kag nagalakip sang pagsugilanonay kon paano gina-eksperyensiyahan sang mga tawo ang pangabuhi, isa ka paghambalanay nga nagapadulong sa relasyon nga may pagsalig, nga magahatag sa komunidad sang oportunidad nga mapauswag ang ila palangabuhian.

Paagi sa pagpamati kag pagsugilanon sa tagsa-tagsa, nagsugod mangin maathag sa amon kon ano ang makabulig sa amon buluhaton. Indi namon luyag nga maghimo sang isa ka *manual* nahanungod sa pag-analisar sang palangabuhian ukon dokumento nga nagapaathag sang mga konsepto kag terminolohiya. Mas gusto namon sang isa ka giya nga mas ***dynamic***, mas ***communicative***, kag mas makatao. Kinahanglan namon ang isa ka proseso sa pagpundar sang nagadugay nga may pagsalig nga relasyon, nga amo ang makahatag sa amon sang kahigayunan sa buylog nga pagplano kag pagpatigayon sang mga buluhaton nga makapa-uswag sang palangabuhian sang mga komunidad. Kinahanglan namon ang "isa ka giya sa pagtu-on kag paglomunikar nahanungod sa palangabuhi-an" para makabulig sa amon sa paggamit sang linguahe nga makasakop kag makapakita sang ideya sang tanan.

Mga Resulta nga Makit-an sa Gilayon (Outputs) kag sa Pala-abuton (Outcomes)

Ang isa sa mga resulta sang Ikaduha nga *Workshop on Livelihoods and Languages* sadtong Hunyo 2003, amo ang *matrix* nga ginatawag "*Communication Issues*" ukon Isyu Pangkomunikasyon. Bilang isa ka pamaagi, gahatag ini sang kahigayunan nga magdiskubre sang mga isyu sa linguahe, mga relasyon kag pagginahum, sa pag-analisar sang buylog sang palangabuhian. Paagi sa diskusyon upod sa "*conversation partners*" ukon "mga kaupod sa pagsugilanon", ang *matrix* puwede masudlan sang mga linguahe nga dapat ikonsiderar, kon paano ang mga tawo makapundar sang relasyon, kag

ano ang epekto sang estado sa pagginahum. [Ang katapusan nga artikulo sa sini nga koleksyon nagapakita sang apat ka pamaagi nga ginhimo sang mga partisipante sang SPARK-STREAM nga proseso].

Ginhalinan namon ang ikaduha nga workshop nga may mas maathag nga paghangop sang relasyon sa tunga sang linguahe kag mga pamaagi kag pag-analisar sang palangabuhian ukon sa hambal sang isa ka partisipante:

> *Pagkatapos ko sang partisipar sa workshop, nahangpan ko ang kaimportante sang linguahe sa pag-analisar sang palangabuhian, kag kon paano ang linguahe may yara nga importante nga papel sa pagkomunikar sa mga mahuyang nga grupo sang mga pumuluyo.*

Bilang isa ka panan-awan sa mga resulta sang proseso, ang mga masunod nga estorya nagapakita sang mga paagi nga ginhimo sang mga kaupod sa SPARK kag STREAM, para magamit ang una nga *draft* sang "*Guide for Learning and Communicating about Livelihoods."*

*Si Kath Copley kag si William Savage nagatrabaho bilang Communications Specialists sa STREAM. Si Kath nagapuyo sa Bermagui, Australia kag mapakig-angotan sa <**kcopley@smartchat.net.au**>. Si William nagapuyo sa Bangkok kag mapakig-angotan sa <**savage@loxinfo.co.th>.***

Padulong sa Malapad nga Paghangop sang Palangabuhian

Elizabeth M Gonzales, Nguyen Song Ha, Rubu Mukherjee, Nikanth Pokhrel kag Sem Viryak

Ano ang Ginhimo sang mga Communications Hub Managers Pagkatapos sang Una kag Antes sa ika-duha nga Workshop

Dala ang mga eksperyensya nga nakuha namon sa Una nga *Livelihoods and Languages Workshop*, nagpuli kami sa tagsa namon ka pungsod para padayunon ang pagtuon kon paano ang paghangop sang mga tawo, mga komunidad kag mga nagatrabaho sa serbisyo publiko nahanungod sa mga konsepto kag terminolohiya sa palangabuhian. Ang kada estorya namon nagapakita sang amon ginhimo pagkatapos sang una nga *workshop* kag antes sang ika-duha, para mas mahangpan sang tul-id ang mga pamaagi kag pag-analisar sang palangabuhian, samtang upod ang mga abyan sa SPARK sa paghimo sang "*Guide for Learning and Communicating about Livelihoods.*"

Cambodia

Sa panahon nga natung-an sang duha ka *workshops,* gin-estorya ko sa akon mga katrabaho nga may eksperyensya sa pag-analisar sang palangabuhian nga gamit ang PRA[8], ang parte sa *Livelihoods and Languages Workshop.* Kalabanan sa ila nagrekognisar sang kabudlay magpaathag sang kahulugan sang mga terminolohiya nga gamit sa pag-analisar sang palangabuhian, sa mga tawo kag opisyales-lokal. Sa umpisa, nagdesider kami nga maghimo sang *glossary*, nga nagapaathag sang terminolohiya katulad sang *livelihoods, sustainable livelihoods, livelihoods framework, vulnerability* kag *approach*. Sang ulihi, napanumdum namon nga mas interesante ang maghimo sang *"interview guide*" ukon giya sa pagpamangkot kag tilawan ini sa *field*. Nakit-an man namon nga ang kahulugan sang mga terminolohiya nga gamiton nagadepende sa paagi sa pagsugilanon sa mga tawo, sa mga kaugalian sang nagahambal, kag ang konteksto kon sa diin kami nagahambal.

Kon sa *field*, sa masami ginap-athag namon ang mga terminolohiya, kag ginapamangkot ang mga tawo kon ano ang kapareho nga mga tinaga sa ila ligar. Interesante nga mahibalu-an kon paano ini nga mga terminolohiya ginagamit sang mga tawo, kag ang ila interpretasyon sini, nga sa masami may relasyon sa ila kabuhi kag sa ila nga palibot.

India

Sa panahon sa sulod sang duha ka *workshops*, nagdiskusyon ako upod sa mga mangunguma nahanungod sa mga terminolohiya nga may kahilabtanan sa palangabuhian. Nakit-an ko nga para sa mga imol nga mga tawo, ang *livelihoods* nagakahulugan sang estable nga palangitan-an, nga sa diin ginahimo nila ang nagkalain-lain nga pamaagi para makakita. Ang linguahe may importante man nga papel sa ila palangabuhian. Ang gobyerno nagapatigayon sang madamo nga mga pamaagi para sa kaayuhan sang mga imol nga mangunguma, pero bangud sang problema sa linguahe, may mga tini-on nga indi sila makabenepisyu sini nga mga programa. Ini nga problema makit-an sa sini nga estorya nahanungod sa paghulam sa bangko.

> *Sang isa ka adlaw, may isa ka mangunguma nga nagkadto sa bangko para mamangkot nahanungod sa proyekto sa pagpahulam para mapa-uswag ang iya uma. Ang empleyado sa bangko naghambal sa iya nga kinahanglan niya iputika (mortagage) ang iya propriyedad para makahulam siya. Ang makalulu-oy nga mangunguma wala nakahangop sang hambal sang empleyado kay ang "mortagage" nga terminolohiya bag-o niya lang nabati-an kag kumplikado ipaathag sa iya lokal nga linguahe. Gani ang resulta, napuwersa siya nga maghulam na lang sa pribado nga manugpahulam sa mataas nga interes.*

[8] Participatory Rural Appraisal

Nepal

Pagbalik ko sa akon pungsod halin sa una nga *workshop,* nagtipon ako sang mga impormasyon kag balasahon nahanungod sa palangabuhian para makakuha sang tul-id nga paghangop sang palangabuhian sa konteksto sang Nepal. Nakakita ako sang pila ka mga *booklets* kag *leaflets* nga ginbantala sang DFID[9] kag sang *Department of Forestry* sang Nepal. Gikan sadto nga mga materyales, ginlista ko ang mga tinaga nga nagakahulugan sang palangabuhian. Pagkatapos nagkadto ako sa District Agriculture Development Office sa Kavare, 40 ka kilometrahe halin sa kapital nga siyudad sa diin ako nagatabaho. Nagdiskusyon ako nahanungod sa palangabuhi-an upod sa mga opisyales nga naga-obra direkta sa mga tumandok nga mga komunidad kag nagahambal sang nagakalain-lain nga mga lokal nga linguahe. Sa umpisa, naghambal sila nga ang palangabuhian isa lang ka isyu pang-ekonomiya. Apang sa sulod sang isa ka oras nga diskusyon nahanungod sa palangabuhian sang mga tawo sa kaumhan kag sa siyudad nga mga lugar, nariyalisar nila nga indi lang ini isyu pang-ekonomiya. May mas malapad ini nga kahulugan nga nagalakip sang mga dunang manggad, paggamit sini nga mga manggad, kapasidad sa paggamit sang mga yara nga manggad, iya sang gobyerno kag pangkalibutan nga polisa pangmerkado, binag-o nga teknolohiya, kultural kag sosyal nga aspeto sang sosyedad.

Philippines

Balik sa *Country Office*, ginsaysay ko ang mga naeksperyensiyahan kag natun-an sa *workshop* sa mga STREAM *partners* (kaupod) kag *stakeholders*. Nagbasa man ako sang mga libro para makakuha ako sang kabilugan nga ideya kon ano ang unod kag hitsura sang isa ka "*guide*." Ang una ko nga nakit-an nga pareho sa tanan nga mga balasahon, amo ang "*desriptive glossary*" Ang ini nga obserbasyon ang nagtulod sa akon nga mag-umpisa sa paghimo sang *glossary* sugod sa siyam ka terminolohiya nga ginkonsiderar sang kaupod namon sa SPARK Philippines: *livelihoods, participation, stakeholders, assets, outcomes, strategies, community, vulnerability* kag *influences.*

Para makakuha sang mas madamo nga mga kahulugan sini nga mga terminolohiya – kag pila ka may-relasyon nga estorya kag ehemplo sang konsepto kag pamaagi sa palangabuhian – nagsugilanon ako sa mga tawo nga may eksperyensiya ukon nakabati sang mga inisyatibo sa pag-analisar sang palangabuhian. Naglakip ini sa mga representante sang mga ahensiya-nasyonal, NGOs, konseho sa pagdumala, mangingisda, opisina sang agrikultura sa probinsiyal kag munisipal nga lebel, kag sa simbahan. Ang masami nga obserbasyon sa sini nga pagsugilanon, nga ang mga tawo masami nagapaathag sang palangabuhian bilang pamaagi sa pagpangita para kabuhian ukon gina-angot nila ini sa mga "*livelihood projects*" sa mga imol nga komunidad nga ang katuyu-an amo ang pagdugang sang kita (palangitan-an).

Apang sa padayon nga pagsugilanon sa sini nga mga tawo, mabatyagan ko nga may mas madalum pa gid nga paghangop. Gasugod sila sugid sang ila eksperyensiya sa mga "*livelihoods-related projects*": ang tinutuyo, mga pamaagi kag mga proseso, kag ila painu-ino kon nga-a kinahanglan ini nga himu-on. Naggiya ini sa akon panghuna-huna nga ang palangabuhian mapaathag sa nagakalain-lain nga paagi (paagi sa mga kahulugan sini, mga estorya, *diagrams* ukon ilustrasyon) kag ang paghangop ginapundar paagi sa pagsugilanon, bilang isa ka maayo nga manugpamati kag ang pag-establisar sang maayo nga pagtamdanay kag pagsalig paagi sa sini nga proseso.

Vietnam

Isa ka *between-workshop* nga resulta, amo ang una nga bersiyon sang masami nga ginagamit nga mga terminolohiya sa Ingles kag Vietnamese, nga nakumpleto kag ginbalhag. Sa kooperasyon sang mga kaupod nga organisasyon, nakalista kami sang 700 ka terminolohiya kalakip na diri ang nahanungod sa palangabuhian. Ginhimo namon ini pa-gi sa pagkonsulta gamit ang *e-mail* upod sa DANIDA, IMA, IUCN, OXFAM kag WWF[10]. Ang iban nga tawo nga nakakuha sang *glossary* nagkomentar nga "Ang gin-obra (glossary) mapuslanon sa mga Vietnamese nga nagalubad (halin sa Ingles) sang mga materyales nga may relasyon sa pagdumala sa dunang manggad sa katubigan (*aquatic reources management*).

[9] Department for International Development, UK
[10] Danish International Development Agency, International Marinelife Alliance, International Union for Conservation of Nature, OXFAM, World Wildlife Fund.

Magatapos ako paagi sa sini nga estorya nga naeksperyensiyahan antes sa duha ka *workshops*. Sang nagligad nga tuig, ang komunidad sa Long-an, isa ka probinsiya sa Nabagatnan nga Vietnam, nagpamangkot sang kahulugan sang *livelihoods* sang gingamit ini sa isa ka sulat para sa *People's Committee* nahanungod sa pagplano sang isa ka workshop bahin sini nga isyu. Ang iban nga partisipante nag-alang-alang magpartisipar sa *workshop* bangud nga wala nila mahangpan ang titulo sang *workshop*. Sang ginpahibalo sang STREAM *Country Office* ang ini nga insidente, nagdesider ang *Ministry of Fisheries* nga buligan kami paagi sa pagpaathag sang terminolohiya sa isa ka sulat ukon *correspondence* sa natungdan nga probinsiya. Ang ginpaathag nga kahulugan ginbaton sang kadam-an kag natigayon ang ginplano nga *workshop*. Sa sini nga paagi, ang terminolohiya na *institutionalize*, isa ka resulta nga sobra sa amon ekspektasyon.

Ang manunulat, mga Communications Hub Manager sa mga STREAM Country Offices. Si Elizabeth Gonzales sa Iloilo City, Philippines; Nguyen Song Ha sa Hanoi, Vietnam; Rubu Mukherjee sa Ranchi, India; Nikanth Pokhrel sa Kathmandu, Nepal; kag Sem Viryak sa Pnom Penh, Cambodia. Mapakig-angotan sila sa ila mga e-mail addresses sa pahina 22.

Paggamit sang mga Kasangkapan Para Magpasad sang Gakasugot nga Paghangop, Gamit ang *Sustainable Livelihoods Framework* sa Pagtuon

Nuchjaree Langkulsane[11]

Paggamit sang Tatlo ka *Tools* ukon Kasangkapan

Bilang kalakip sang *monitoring* kag *evaluation* nga proseso, ang SPARK Thailand nag-organisar sa pagbisita sa norte nga bahin sang pungsod sadtong Hulyo 2003. Ang mga katuyuan amo ang pag-*evaluate* sang aktibidades sa pagtuon sang suportado nga *partners* sang SPARK, kag magbulig sa *placements*[12] kag OSLO *awardees*[13] nga magdokumentar sang mga "*significant changes*" ukon importante nga pagbaylo sa kabuhi sang ginapuntariya nga grupo, kag pagbaylo sa ugali kag pagsinirayo sa mga nagahatag sang natural resources management (NRM) nga serbisyo sa ila. Gintilawan gamit ang tatlo ka *tools* halin sa ikaduha nga *Livelihoods and Languages Workshop* para makapasad sang gakasugot nga paghangop *(shared understandings*), kag paghimo sang proseso sa pagkomunikar

Sa tunga sang pag-estoryahanay sa Chiang Mai, gamit ang mga tipulon nga ilustrasyon para mapa-athag ang "outputs, outcomes kag impacts" para makahalin kami sa amon nga diskusyon

Sa tunga sang pag-estoryahanay sa Chiang Mai, gamit ang mga tipulon nga ilustrasyon para mapa-athag ang "outputs, outcomes kag impacts" para makahalin kami sa amon nga diskusyon

Ang una kag ikaduha nga *tools* gingamit antes sang pagbisita para sa pagdesinyo kag pagplano sang proseso sa komunikasyon. Gingamit namon ang una nga *tool* sa pagkilala sang mga "*conversation partners*" nga kinahanglan namon sugilanunon, kon sin-o ang ila ginarepresentar kag ang katuyuan kag mga isyu sa pagsugilanon. Ang ikaduha nga *tool* – nga nagapakita sang mga tipulon nga bagay nga nagarepresentar sang "*outputs, outcomes* kag *impacts* – ang gingamit para maklaro ang mga relasyon sang kada isa. Napat-ud namon ang amon *"conversation partners*" bilang duha ka NGOs –Northern Development Foundation (NDF) sa Chiang Mai kag ang Phayao Project for Development (PDP) sa Phayao – kag ila nga mga *stakeholders*. Ang NDF kag PDP, mayor nga *partners* nga ginasuportahan sang SPARK para sa *placement* kag OSLO nga aktibidades, ang nagahatag sang serbisyo nga *NRM-related* sa ila *stakeholders*: lideres sa komunidad, Tambon Administration Office (TAO), kag lokal nga NGOs. Dason, ginplastar namon ang katuyuan sang pagsugilanon kag nagdesinyo sang may estraktura nga proseso nga nagsugod sa amon nga mga *partners*, Madason ang lideres sa komunidad, TAO kag NGOs. Gusto namon madiskubre ang sahi sang *NRM-services* nga ginahatag sang NDF kag PDP sa ila mga *stakeholders* kag kon ano ang natun-an nila paagi sa implementasyon. Ang kombinasyon sang duha ka *tools* nagbulig sa pagplastar (*map out*) sang amon mga ideya kag pagplano sang proseso.

Ang Nahimo kag ang Relasyon sang mga Stakeholders sang SPARK

Ang ikaduha nga *tool* gingamit liwat sa ti-on sang pagbisita para makuha kag ma-analisar ang mga "*significant changes*" sa kabuhi sang mga tawo kag sa ugali kag pagsinirayo sang mga nagahatag sang serbisyo. Sa pagsugilanon, gintinguhaan namon nga hangpon ang nahimo kag natun-an sang amon nga mga *partners*, nga nakabenepisyu sa mga pagbaylo kag kon paano ini maangot sa

[11] Panpilai Kitsudsaeng, Decha Phasuk, kag Duangkamol Sirisook yara man sa SPARK Thailand team.
[12] Mga organisasyon nga sa diin nagabuluntaryo bulig ang SPARK.
[13] OSLO is Other Shared Learning Opportunities kag nagalakip sang rehiyunal nga buluhaton katulad sang research, study tours., secondments kag scholarships. "OSLO awardees amo ang mga tawo nga pinili kag ginasuportahan sang SPARK.

kontribusyon sang SPARK. Ang mga *partners* nagtalang-talang sang ginpamangkot sila sang kontribusyon sang SPARK, bangud lain ang ginahalinan sang bulig nga ila ginabaton, kag mabudlay sa ila magpanumdum kon ano ang kontribusyon sang SPARK.

Nakita namon kon paano ang mga tipulon nga ilustrasyon nagbulig sa pagpa-athag kon paano nakabenepisyu ang nagakasari-sari nga mga *stakeholders*, kon bala ini komunidad (*end-users*), NGOs ukon iya sang gobyerno nga nagahatag sang serbisyo. Sa kaso sang implementasyon sang NDF, ang pinakadaku nga "*significant changes*" natabo sa komunidad, kon sa diin ang mga *people's organizations* sa norte nga bahin sang Thailand nangin mabaskug. Mas kampante sila kag makarepresentar sang ila interes sa diskusyon bahin sa polisa. Halimbawa ang iban nga mga tawo, miyembro na sang National Advisory Committee for Economic and Social Development. Nadokumentar man namon ang suporta sang SPARK sa *capacity-building* sang katapo sang NDF nga mga nagahatag sang serbisyo. Pareho man sa PDP ang pinakadaku nga "*significant change*" amo ang pagbuylog sang komunidad sa NRM, samtang ang ginahimo sang SPARK ang nagpabakud sang kapasidad sang mga katapo sang NGO sa aspeto sang *community-based"* nga buluhaton kag mas malapad nga paghangop sang NRM.

Sa paggamit sang ikaduha nga *tool*, nakita man namon nga ang pagpatigayon sa pagpasad sang kasugot nga paghangop dapat mangin maathag. Ginpaathag namon sa mga *partners* nga ang sugilanunan indi dapat nakatuon sa resulta sang mga ginhimo (*inputs*) kondi sa mga pagbaylo nga natabo kag ang papel sang kada grupo sa pag-agum sini, may kontribusyon man ukon wala ang SPARK. Sa madason, makit-an man kon paano ang SPARK makasuporta sa ila sa palaabuton. Sa sini nga pamaagi, *two-way* ang komunikasyon, nga sa diin ang SPARK kag ang iya mga *partners* buyloganay nga nagapakigbahin kag nagatuon kag indi isa ka *one-way* nga situwasyon nga sa diin ang "nagabaton" (sang serbisyo) naga*report* sang mga benepisyu sa "nagahatag" (sang serbisyo).

Sa pag-estoryahanay upod sa lideres sang komunidad. Anga mapa ginhimo sang komunidad kag gingamit sa pagkumbinse sa gibyerno nga yara sila gapuyo sa sini nga lugar (gindeklarar nga national park) sa madugay na nga panahon kag naka-establisar na sang mga sistema nga wala nagahalit sa kagulangan kag sang mga nagasari-sari nga mga butang nga may kabuhi.

Relasyon sa Pagginahum kag Pagsalig

Ang ika-tatlo nga *tool* nakabulig sa pag-analisar sang relasyon pangginahum kag ang kamatuoran sang impormasyon. Sa papel sang SPARK, may malayo ini nga relasyon sa komunidad bangud nga wala kami nagadirekta obra sa komunidad, kag nakakomunikar lang kami nga naga-atubangay sa malip-ot nga tini-on. Gani, mabudlay magpundar sang may pagsalig nga relasyon upod sa ila. May epekto ini sa kamatuoran sang impormasyon nga nakuha namon sa komunidad. Paano namon mahibaluan kon nakabatyag sila sang seguridad kag nagsalig para maghatag sa amon sang kumpleto kag husto nga impormasyon? Sa dugang pa, bilang manughatag sang pundo halin sa guwa, ang SPARK may yara nga ma-impluwensiya nga papel sa iya nga mga *partners*, kag posible nga ang *partners* maghatag sang "maayo" nga impormasyon sa nagahatag sang pundo. Gani, kinahanglan gid nga mapamatud-an ang mga impormasyon sa nagakasari-sari nga pamaagi, mahangpan ang aton papel kag ipaathag sa mga *partners* ang aton sinseridad sa pagtan-aw sang matuod nga situwasyon para sa palaabuton nga kaayuhan.

Pagtuon Paagi sa Sustainable Livelihoods Framework

Sa pagsugilanon upod sa mga *partners*, *ang sustainable livelihoods* (SL) *framework* ang naggiya sa pagtuon kag paghangop namon sang kabuhi sang mga tawo sa komunidad. Nakabulig ini sa pagpakita sa amon sang kabilugan nga larawan kon paano ang komunidad nagapangita sang ila palangabuhian, ang resulta sang ila palangabuhian (*livelihoods outcomes*), isyu nga may kaangtanan sa dunang manggad, kapasidad kag kon paano ang mga polisa sang gobyerno makaapekto sa ila.

Paagi sa SL *framework* – nga ginatago namon sa "likod sang amon ulo" – nadiskubre namon kon paano ipamangkot ang ini nga mga palamangkutanon. Nahibaluan namon nga ang komunidad may nagakasari-sari nga palangabuhian nga makabig nga base sa panguma, *forestry-based*, base sa pagpangisda kag pamugon.

Pagkomunikar kag Pagtuon

Paagi sa paggamit sang tatlo ka *tools* kag sang SL *framework*, ang proseso sa komunikasyon sa tunga sang SPARK kag sang iya *stakeholders* ginhimuan sang estraktura kag ang kada isa nga may kahilabtanan ginhatagan sang oportunidad sa pagpakigbahin kag paghangpanay. Ang mga "*significant changes*" ukon importante nga pagbaylo nga nakuha namon amo ang pamatuod sang pagtuon sang SPARK kag sang iya mga *partners* kag komunidad, kag magapadulong sa mga pag-improbar sang pagbuyloganay.

Si Nuchjaree Langkulsane ang Programme Assistant sang SPARK Thailand. Mapakig-angotan siya sa < Nuchjaree.Langkulsane@vsoint.org >. Si Panpilai Kidsutsaeng isa ka Programme Officer sa VSO Thailand kag mapakig-angotan sa < Panpilai.Kidsutsaeng @vsoint.org >. Si Decha Phasuc, ang Director of the Civil Society Organization, isa ka partner sang SPARK Thailand .Mapakig-anotan siya sa < decha_dd @thaimail.com >. Si Duangkamol Sirisook upod sa Sustainable Development Foundation, isa ka SPARK Hub Organization kag mapakig-angotan sa < oysirisook@hotmail.com >.

Pagtuon Nahanungod sa Rattan Bilang Palangabuhian

Mariel de Jesus kag Christine Bantug[14]

Ang Rattan Bilang Duna nga Manggad

Madamo nga tawo ang nakakita sang mga natapos nga produkto sang rattan katulad sang siya, la mesa kag iban pa nga butang nga ginadekorar. Kami nga yari sa Pilipinas nakahibalo nga ang kadamuan sang mga gamit buhat sa rattan ginahimo sa Cebu. Pero indi madamo nga tawo ang nakatalupangod sang proseso sa paghimo sini nga mga produkto kag wala man nakahibalo nga sa iban nga kaso, ang estorya sini nagahalin sa malayo nga lugar sa Agusan del Sur.

Sa pangabay sang Gobernador sang Probinsiya, ang Voluntary Service Overseas (VSO) Philippines, kag ang iya SPARK Hub Organization partner, Environmental Science for Social Change (ESSC), naghimo sang *assessment* sa Agusan del Sur padulong sa paghatag sang suporta sa pag-implementar sang natural resources management (NRM) program. Ang VSOP kag ESSC nagdesinyo sang isa ka *workshop* para maglarawan sang sistema sa paghatag sang NRM nga serbisyo sa probinsiya kag pagkilalala sang mga "*end users*" (mga makabenepisyu sang paghimakas para sa kauswagan). Paagi sa pagtuon sang "*choke points*" ukon mahuyang nga bahin sang sistema nga makapugong sa "*end users"* nga mapauswag ang ila palangabuhian, ang VSO mangin preparado nga magdesinyo sang nagakadapat nga bulig sa pagpauswag sang Probinsiya.

Pagpasa sang Gakasugot nga Paghangop

Sadtong *Livelihoods* kag *Languages Workshops*, ang isa sa mga mayor nga leksiyon amo ang mapaseguro nga yara ang tanan "*on the same page*" ukon sa pareho nga panumduman, kag ang mga tawo nagapundar sang gakasugot nga paghangop sang mga buluhaton nga ila pagahimuon, kag ang mga linguahe nga may kaangtanan sini. Ang iban nga partisipante may eksperyensiya sa pag-implementar sang mga proyekto, nga sa *evaluation* na lang nahibaluan nga limitado lang ang ila paghangop sa kon ano gid ang dapat malab-ot nga resulta sang proyekto. Ang tion sa paghimo sang proyekto importante gid bangud ini ang panahon nga ang mga *stakeholders* ukon may kaangtanan nga tawo makatsansa sa paghangop sang katuyu-an sang proyekto kag makabuylog sa paghimo sang mga buluhaton.

Ang *assessment workshop* sa Agusan, naghatag sang kahigayunan sa gakasugot nga paghangop sa umpisa pa lang. Halimbawa, importante para sa gobyerno-lokal, VSO kag ESSC nga athagon kon sin-o gid ang mga "*end users*" sang serbisyo sang NRM kag kon sin-o ang responsable sa paghatag sini. Ang ilustrasyon nga may tatlo ka tipulon nga bagay nakabulig sa mga partisipante sang *workshop* sa pagkilala sang mga "*end users*" kag mga "*service providers*", kag sa proseso nangin maathag ang papel sang VSO.

Si Josefa Martinez (wala)sa iya rattan processing plant

Balik sa Rattan – Pagtuon Halin sa Manugbaligya

Nga-a rattan? Ang Agusan del Sur isa ka mayor nga ginakuhaan sang hilaw (*raw*) kag *semi-processed* nga rattan. Ang mga tumandok nga komunidad nga nagapuyo sa kabukiran nagasalig sa pagkuha sini nga *non-timber* (indi-kahoy) nga produkto sang kagulangan para sa ila palangabuhian. Bisan sila importante nga bahin sa proseso sa pag-ani kag paghatag sang kinahanglanon nga rattan, ang mga nagapanguha nagakalimtan sang masami sa sistema sa paghatag sang permiso sa pagproseso sang rattan. Amo ini ang amon nahibaluan sa pagbisita sa kay Josefa Martinez.

[14] Si Ernesto Montes kag Malou Salcedo kaupod man sa SPARK Philippines team

Si Josefa isa ka nagapanag-iya sang permiso kag miyembro sang *Agusan Highlanders Incorporated Cooperative*. Nagabakal siya sang rattan sa mga manugkuha kag ginatago niya ini sa iya bodega (*stockyards*) sa La Paz kag Loreto. Nagaprodukto man siya sang "*semi-processed*" nga rattan kag nagapatigayon sa pagpadala sini sa Cebu. Siling ni Josefa, ang komunidad nagabaligya sa iya sang rattan ukon ginapabaylohan nila ini sang iban nila nga kinahanglanon. Hambal niya nga ang probinsiya dapat maghingyo sang madamo pa gid nga "*investments*" para sa kauswagan sang industriya sang rattan sa Agusan del Sur. Kon natigayon sang probinsiya ang pag-establisar sang planta sa pagproseso, ukon makaumpisa ini sang pagprodukto sang mga gamit nga nahuman sa rattan imbes nga magpadala sa Cebu, ang Agusan makakuha sang mas daku nga benepisyu. Hambal niya, amo ini ang makabulig pahagan-hagan sang kaimulon sa sini nga komunidad nga nagasalig sa rattan. Ang pagbisita nga ini sa kay Ms. Martinez nagpakita sang isa ka daku kag wala-makita nga komunidad sang mga nagapanguha sang rattan kag ang kakulangan sang mekanismo nga makasabat sang ila kinahanglanon. Bisan si Josefa ginakonsiderar nga *end user*, bilang isa ka nagapnag-iya sang permiso, may yara pa nga isa ka sahi sang *end users* - ang nagapanguha sang rattan – nga nagapabilin nga indi-makita.

Sa Likud sang Sistema sang Rattan

Ang mga nagapanguha sang rattan, labi na gid ang nagapuyo kag naga-obra sa lugar sang ila nga katigulangan, ginalimitahan sang ila kakulang sang *tenure* ukon pang-alagad. Subong ginasabat ini paagi sa paghatag sang Certificate of Ancestral Domains Claims (CADC), ang pagtalupangod sini isa ka importante nga tikang sa pagpaseguro sang palangabuhian sang mga manugkuha sang rattan. Apang isa lang ini ka aspeto sang isa ka kumplikado nga sistema. Ang komunidad nga nagasalig sa rattan kalakip sang manugbaligya nga si Josefa Martinez, nagapangatubang sang madamo nga pagtakos. Nagahulat sila sang kaluoy sang merkado kag indi makanegosyar sang maayo nga presyo. Ang rattan ginabiyahe sa malaba nga rota nga may madamo sang bangga sa dalan *(roadblocks*) kag *checkpoints* – ang pag-agi sa mga ini nagakahulugan sa paghatag sang ekstra nga *cash* pahayag ni Ms. Martinez sa mga partisipante sang *workshop*.

Ang manugkuha nagakinahanglan man sang suporta sa pag-improbar sang ila pamaagi sa pagkuha sang rattan para mas maayo ang ila nga pag-ani kag maseguro ang tayuyon nga pagpanginpulos sang dunang manggad nga ini. Ang pagkuha sang rattan, trabahuso, indi lang sa pag-utod, pati man sa paghakwat pakadto sa *stockyards*. Siling ni Josefa, mabudlay ang pangabuhi sang manugpanguha sang rattan kay tungod nga malayo ang ila lugar, limitado nila nga matilawan ang serbisyo-pangsosyedad (*social services)* sang gobyerno. Ang tanan nga ini nagapalala sang ila situwasyon.

Pagbutang sang Rattan sa isa ka Sustainable Livelihoods Framework

Gamit ang *sustainable livelihoods* (SL) *framework*, ang mga partisipante nakapaino-ino nga para mabuligan ang nagapanguha sang rattan, dapat nga puntariyahon ang pag-establisar sang ila kapasidad paagi sa paghatag sa ila sang mga nagakadapat nga teknolohiya sa tayuyon nga pag-ani kag pagdumala sang rattan. Paagi sa sini nga proseso, ang Probinsiya makapauswag sang iya industriya sa rattan, bilang ginahalinan sang rattan padulong sa mangin isa ka *exporter* sang de-kalidad nga mga butang nga himo sa rattan.

Manugproseso sang rattan – malapit sa kagubatan, kumparar sa tabahador sa paghimo sang muebles sa Siyudad sang Cebu

Ang pag-gamit sang SL fr*amework*, kalakip ang buyloganay nga mga pamaagi katulad sang *focus group discussions* kag interbiyo, nakabulig diskubre sang komunidad sa likud sang mga produkto sang rattan nga makita naton sa mga merkado. Bisan nga ang sistema sa pagpanguha sang rattan kumplikado, ang *assessment workshop* sa Agusan del Sur, nagpatigayon sa mas tul-id nga paghangop sang mga butang nga dapat pagahimuon. Sa mga natun-an sa workshop, ang VSO, ESSC kag ang gobyerno-probinsiyal may mas maayo nga basehan sa pagdesinyo sang nagakadapat nga buluhaton nga magasabat sang matuod nga kinahanglanon sang mga *end users*.

Si Mariel de Jesus isa ka Project Manager sang ESSC, ang SPARK Hub Organization sa Pilipinas. Mapakig-angotan siya sa <esscsprk@mozcom.com>. Si Christine Bantug isa ka Proramme Offier sang VSO Philippines, kag mapakig-angotan sa <Christine.bantug@vsoint.org>. Si Ernesto Montes yara sa Department of Trade and Industry, Tacloban City. Mapakig-angotan siya sa <jernkonsultresearch@yahoo.com>. Si Malou Salcedo yara sa ESSC, Agusan del Sur, Mindanao kag mapakig-angotan siya sa <malou_bsalcedo@eudoramail.com>.

Mga Kahulugan sang "*Community-Managed Area*"

Arif Aliadi[15]

Pagdumala sang Kagulangan, Pagtigana kag Kumplikto

Ang pagdumala sang kagulangan sa Indonesia wala nagahatag sang matarung nga mga kundisyon para sa mga komunidad, labi na gid ang yara nagapuyo sa sulod ukon sa mga malapit nga lugar sa kagulangan. Ang LATIN[16] nagbanta nga mga 60-80 ka milyones nga tawo (isa sa tatlo ka parte sang taga-Indonesia) nagasalig sa kagulangan. Ang "*production forest*" nga lugar (45% of *allocations* ukon sang ginatigana) ang ginadumala sang pribado nga mga tawo ukon Perhutani, isa ka ginapanag-iyahan nga kompniya sang estado. Ang protektado (21%) kag gina-konserbar (13%) nga mga lugar, ginadumala sang gobyerno paagi sa *Balai Konservasi Sumberdaya Alam* (Natural Resource Conservation Board) kag *Balai Taman Nasional* (National Park Board). Samtang ang "*conservation forests*" (21%) ginatigana para sa tinutuyo katulad sang paghimo sang *dam*, pagsaylo sang puluy-an kag dalagku nga plantasyon.

Ang ini nga situwasyon sa pagtigana sang kagulangan ang nagbunga sang indi masolbar nga mga kumplikto (Muhammad et. al., 2000). Mga 20,000 ka mga kaso ang may ka-angtanan sa pagpanginpulos sang sini nga dunang manggad para sa indutriyal kag *teak forests,* lugar sa pagkonserbar sang duta kag mga plantasyon. Ang ini nga mga kumplikto resulta sang nagdominar nga modelo sa pag-uswag nga ginpa-imlementar sa panahon ni Soeharto, ang ikaduha nga Presidente sang Indonesia, nga nagapuntariya sa ***availability*** sang duta kag malapnag nga pagpanginpulos.

Konsepto, mga Kahulugan kag isa ka Workshop

Ang LATIN nagatrabaho upod sa pumuluyo sa kagulangan para makapangipulos sila sang mas maayo kag may kontrol sa duta, kagulangan kag dunang manggad, kag ang mismo nga proseso sa paghimo sang desisyon – padulong sa konsepto sang "*community-managed area*". Nag-usar kami sang madamo nga tini-on sa pagdiskusyon nahanungod sa sini nga konsepto kag nagatinguha nga ma-implementar ini halin sang 2000. Ugaling madamo kami sang naeksperyensiyahan nga problema sa pag-praktis sini nga konsepto sa *field* bangud nga nagakalain-lain ang paghangop sini namon, sang amon mga kaupod: iban nga mga NGOs, sosyedad, mga *entrepreneur* kag gobyerno.

Gani ginhingyo kami nga magdiskusyon nahanungod sa konsepto kag mga kahulugan sang "*community-managed area"* sa isa ka adlaw nga workshop sang Hunyo 2003 sa LATIN, pagkatapos sang ikaduha nga *Workshop on Livelihoods and Languages*. Ang katuyuan sang LATIN *workshop* amo ang pagklaro sa mga paghangop sang kahulugan sang "*community-managed area*", paagi sa pagpabutyag sang mga partisipante sang ila mga opinyon base sa ila mga interpretasyon.

Ang Proseso sang Workshop

Naggamit kami sang gin-adoptar nga *tools* halin sa *Livelihoods and Languages Workshop* para makilala ang mga "*conversation partners*", maklaro ang ekspektasyon sang mga partisipante kag tinutuyo sang *workshop*, kag magkasugot sa mga kahulugan.

Pagkilalala sang mga "Conversation Partners"

Ang workshop *conversation partners* amo ang mga LATIN *field officers* nga nagatrabaho sa apat ka ahensiya, kag ang amon *partners*: KANOPI sa Kuningan, West Java, KAIL sa Jemberg, East Java kag YP2MD sa Dompu, West Nusa Tenggara. Tanan mga NGO nga aktibista, kada isa may sobra sa lima ka tuig nga eksperyensiya sa pag-obra upod sa mga tawo nga nagasalig sa kagulangan sang ila palangabuhian. Gingamit namon ang amon linguahe, Bahasa Indonesia sa *workshop*; ang "*conversation partners*" nagahambal man sang Dompu, Javanese kag Sundanese.

[15] Si Priyo Asmoro, Latifah "Smith" Hendarti kag Tabitha Yulita kaupod man sa SPARK Indonesia team.
[16] Lembaga Alam Tropika Indonesia (Indonesian Tropical Institute).

Pagklaro sang Ekspektasyon kag Katuyu-an sang Workshop

Nag-umpisa kami sa pagklaro sang ekspektasyon sang mga partisipante sa workshop. Nagpadulong ini sa pagpa-athag kag pagdiskusyon sang katuyu-an sang *workshop* para kami maghisugot kag makapat-ud sang amon nga malab-ot nga resulta. Ang mga partisipante nagsugilanon man nahanungod sa ila mga eksperyensiya sa pagsabat sang mga pamangkot, komentaryo kag mga nagakasari-sari nga painu-ino nahanungod sa "*community-managed area*"

Pagpa-athaganay sang Kahulugan sang "Community-Managed Area" kag Paghimo sang Kongklusyon

Ang mga partisipante nagsulat sang mga kahulugan sang "*community-managed area*" sa mga kartolina nga ginpapilit sa puti nga pisara. Ang mga partisipante nagbasa sang ila ginsulat sa kartolina kag ang iban nagresponder. Paagi sini nga proseso ang kabilugan nga kahulugan sang "community-managed area" ang nadesidehan kag may mga kongklusyon nga nahimo.

Mga Pila ka Kahulugan sang "Community-Managed area"

Ang lokal nga sosyedad may iya nga utoridad sa mga manggad nga yara sa ila para maseguro ang ila buwas-damlag base sa ila handum. Ang lokal nga kapasidad kinahanglan nga mapa-amwad paagi sa pagpa-uswag sang ekonomiya sang lokal nga manggad, sa pag-agum sang edukasyon nga nagaka-igo sa ila lokal nga pagpangabuhi kag ang pagbinuligay sang mga pumuluyo. Ang papel, diretso kag responsibilidad sa pagdumala ginahatag sa mga tawo nga may interes sa lugar.

Ang mga lokal nga pumuluyo makaambit sa pagpanag-iya, mauswagon nga pagdumala sang kagulangan kag polisa. Indi tanan nga tawo nga nagapuyo sa palibot sang kagulangan nagapasugot sa "direso sa pagdumala". Ang iban nga tawo gusto sang "diretso sa pagpanag-iya" labi na gid kon madugay na ini gindingutan. Ang "*community-managed area*" dapat magbaton sang mga demanda sa pag-uli sang duta nga sang-una ginkuha sang mga pribado kag gobyerno nga mga negosyo. Ang mga lokal nga pumuluyo dapat nga magpahilabot sa pagdumalahan sang kagulangan, halin sa pagplano, pagmonitor kag pag-*evaluate*. Dapat man sila magpasilabot sa proseso sa paghimo sang desisyon.

Ang lokal nga sosyedad ang makaambit sa espasyo kag tiyempo sa dunang manggad. Dugang sa espasyo sa pisikal nga lugar, may yara dapat nga garantiya sa pagkuha sang malaba nga panahon sa pagbenepisyu, indi lang sa isa ukon duka ka tuig, pati na sa mga masunod nga henerasyon. Ang duta indi mabaligya ukon mabakal, pero ang iya nga produkto puwede, basta nga ang benepisyu sang duta indi mabuhinan.

Mga Pila ka Kongklusyon Nahanungod sa "Community-Managed Area"

Ang mga partisipante sang *workshop* nagpabutyag sang nagakasari-sari nga interpretasyon sang kahulugan sang "community-managed area". Nakalab-ot kami dason padulong sa sini nga mga kongklusyon:

- Ang "*community-managed area*" mahatagan sang kahulugan base sa kina-iya nga *bio-physical*, politikal kag tiyempo. Makalakip ini sang *production forests*, *national parks* kag plantasyon nga ginadumala sang gobyerno ukon pribado nga negosyo. Puwede man ini nga isa ka "espasyo sa pagdiyalogo" para sa mga diskusyon sang mga *stakeholders* nga may interes sa sini nga lugar. Ang ila mga papel mahangpan paagi sa pagklaro sang ila mga diretso, responsibilidad, benepisyu kag relasyon. Ang isa ka "*community-managed area*" may yara nga dimensiyon sa tiyempo nga makagarantiya sang madugay nga panahon nga pagbenepisyu halin diri.
- Siling ni Pimbert (2003), ang pinakataas nga lebel sang partisipasyon amo ang pangkina-iya nga paghulag, sa tion nga ang sosyedad mismo ang mag-umpisa sang inisyatibo sa pagbaylo sang sistema. Para malab-ot ang ina nga lebel, may mga buyloganay nga proseso nga dapat ma-agyan, kalakip na ang paghingyo sa interesante nga mga partido. Ang ini nga mga proseso ang dapat nga magtulod sa mga opisyales sang gobyerno sa pagbaylo sang ila papel bilang "lideres sang proyekto" kag mangin "manugpatigayon sang sosyedad". Ang lokal nga pumuluyo mangin aktibo sa pag-analisar sang sitwasyon, pagdihon sang solusyon, pagplano, pagmonitor kag pag-*evaluate*. Ini mangin pagbaylo sa organisasyonal nga kultura kag nagakinahanglan sang bag-o

nga ihibalo kag kinaadman sa pagkomunikar sa sosyedad, dugang sa mga teknikal nga ihibalo sa pagtanom sang kahoy sa mga kagulangan.

Mga Ginbasehan

Muhammad C, Munggoro D W, Sangkoyo H, Fauzi N 2000 Mengelola, Indonesia, Mengelola Kaselamatan Rakyat (Manging Indonesia, Managing People's Livelihood) *Jurnal Komuniti Forestri, 3.* Bogor: Pustaka LATIN.

Pimbert N 2003 The Promise of Participation. *Seedling, July.* Barcelona, Spain: GRAIN (Genetic Resources Action International).

Si Arif Aliadi yara sa LATIN, isa ka SPARK Hub Organization sa Bogor, Indonesia. Mapakig-angotan siya sa <aaliadi@latin.or.id>*. Si Priyo Asmoro isa ka Programme Area Manager sang VSO Indonesia kag mapakig-angotan siya* sa <prio.asmoro@vsoint.org>*. Si Latifah "Smith" Hendarti katapo sang NGO RMI (Indonesian Institute for Forest and Environment) kag miyembro sang SPARK Advisory Group. Mapakig-angotan siya sa* <rmibogor@indo.net.id>*.* Si Tabitha Yulita ang Programme Assistant sang SPARK Indonesia, kag mapakig-angotan siya sa <spark@vsoint.org>.

Mga Natun-an Nahanungod sa mga Proseso sa Pagtuon kag Pagkomunikar

Graham Haylor kag Ronet Santos

Gakasugot nga Paghangop sang mga Kahulugan

Sang Pebrero 2003, duha kami kag ang isa ka kaupod nga si Shaun Vincent, ang nagadiskusyon sang mga kumplikasyon sa pagpa-athag kon nga-a interesado kami sa pagtu-on kag paghangop sang mga lokal nga situwasyon kag paghilabot sa mga pagpangabuhi sang komunidad. Nagsugilanon kami nahanungod sa "paghangop sang palangabuhian" sang mga tawo nga upod namon nagatrabaho bilang miyembro sang *management teams* sang tatlo ka rehiyunal nga organisasyon sa kauswagan: STREAM, SPARK kag VSO.

Bisan duha sa amon natawo sa paghambal sang Ingles kag ang isa maayo maghambal sang linguahe, nabudlayan kami nga maghisugot sa kahulugan sang mga tinaga katulad sang *assets, poverty, vulnerability* kag bisan *livelihood.* Ang paghatagay sang kahulugan, naghisugot kami nga amo ang llyabe sa pagbuyloganay nga pag-analisar sang palangabuhi-an. Dugang nga nag-athag ang nakita namon nga mga kumplikasyon sang nariyalisar nga ang SPARK kag STREAM naga-obra sa kabilugan nga 14 ka nagakalain-lain nga linguahe sa nabagatnan kag nabagatnan-nasidlangan nga Asya. May yara man nga mga personal nga painu-ino sang nagbaylohanay sang estorya parte sa wala-paghatag igtalupangod sang mga "eksperto" sa palangabuhian, sang mga isyu sa linguahe, ang wala-palad nga mga resulta sang padasigay nga pagkuha sang *translators* (manuglubad) kag *interpreter* (manugpahangop), kag ang kalayu-on nga posible madangatan sang pagbahinay sang mga kahulugan.

Nakasugtanan man nga ang mga isyu nga nagapalibot sa gakasugot nga kahulugan kag paghangop, naga-umpisa kon ang mga tawo nagakit-anay sa una nga kahigayunan kag dason magpadayon, samtang kami nagahimakas nga magtuon kag magkomunikar sa mga nagakalain-lain nga grupo, halin sa lain nga konteksto kag linguahe, bisan sa sulod sang isa ka pungsod. Bisan ang ini nga mga isyu mabudlay kag kakululba, may kasulhayan nga makuha sa pag-ako sang sini nga mga kumplikasyon, paghangop sang kaimportante sang papel sang *multi-lingual* nga pagpatigayon, kag pagkuha sang enerhiya kag entusiyasmo halin sa mga miyembro sang SPARK kag STREAM sa pagsolbar sang sini nga mga isyu, nga ginalarawan sa sini nga numero sang *STREAM Journal.*

Pagpangita sang Giya

Ang pagtalupangod nga kinahanglan namon sang giya, amo ang puwersa nga nagatulod sa likod sang suhestiyon nga magbuylog kami paagi sa SPARK-STREAM *Learning ang Communicating* nga proseso kag buylog nga nagpatigayon sang duha ka *Workshop on Livelihoods and Languages*. Ang intensiyon amo ang isa ka "*guide to livelihoods and languages*". Ang SPARK ang nagpatigayon sang una nga *workshop* sa Bangkok sadtong Abril 2003, kag STREAM sa ikaduha sa Tagaytay City, Philippines sang Hunyo 2003. Ang ulihi nga *workshop* ginsuportahan sang FAO[17], isa ka partner sang STREAM nga naga-rekognisar sang importansiya sa pagkonsiderar sang mga isyu sa linguahe sa *livelihoods* nga trabaho.

Ang amon intensiyon nga "*guide to livelihoods ang languages*" nangin isa ka "*Guide to Learning and Communicating about Livelihoods*". Sa subong nga estado sang ginahimo nga "*guide*", nagalarawan ini sang isa ka proseso nga ginapatigayon sa paggamit sang "*tool box*". Ang tatlo ka aspeto sang proseso (tan-awa ang *diagram* sa katapusan nga pahina) naglakip:

1. Pagkilalala sang *Conversation Group* – paagi sa paggamit sang *tools* nga ginatawag *Conversation Partners* (Kaupod sa Pagsugilanon), *Relationships* (Relasyon), *Communication Issues* (Isyu sa Komunikasyon), kag *Languages and Dialects* (Linguahe kag lokal nga linguahe)

[17] Food and Agruculture Organization sang United Nations.

2. Ang gakasugot nga paghangop sang mga kahulugan, paagi sa isa ka ginkasugtanan nga estratehiya, nga may mga ehemplo, estorya kag *glossaries,* kag
3. Ang kasugot nga paghangop, nga base sa pamaagi sa palangabuhian, mga pagpa-athag kag manggad katulad sang yara na nga mga dokumento sa pag-analisar sang palangabuhian.

Sa panumduman namon, ang ini nga proseso makabenepisyu sa pagpatigayon sang relasyon nga may pagsalig, paagi sa pagbulig sa amon sa:

- Pagkilalala sang amon *conversation partners*
- Pagklaro sang amon relasyon sa ila kag iban pa nga *stakeholders*
- Paghatag igtalupangod sa mga isyu sa komunikasyon nga posible nga magtuhaw, kag
- Pagkilala sang mga linguahe kag mga lokal nga hambal sa diin kita nagatrabaho.

Nagatuhaw nga Kapuslanan ukon *Value*

Ang proseso kag ang *tool box*, mga obra nga padayon mapa-uswag (works-in-progress), nga ginatilawan sa paggamit sang tanan nga mga partisipante sang *Livelihoods and Languages Workshop* sa ila mga lugar kag iga-report nila balik ang ila eksperyensiya samtang ang "*Guide for Learning ang Communicating about Livelihoods*" amat-amat nga ginaporma. Nagapakita na nga may kapuslanan ini, ehemplo:

- Ang mga STREAM nga pungsod (tan-awa sa Gonzales et al., pahina 4) nagapadulong sa malapad nga paghangop sang konsepto sang palangitan-an (labaw sang sa ekonomiya lang), paagi sa mga estorya, pagsugilanon kag *glossaries* sa India, Nepal kag sa Pilipinas. Sa Cambodia, ang paghimo sang "*interview guide*" para magamit sa *field* (imbes sang sa *glossary* sang terminolohiya), ang ginakonsiderar. Kag sa Vietnam, isa ka daku nga *glossary* sang mga terminolohiya ang ginahimo para mapauswag ang mas malapad nga paghangop sang mga terminolohiya nga ginagamit sa pag-analisar sang palangabuhian, sa konteksto sang estraktura sa pang-gobyerno sini nga pungsod.

- Ang *Tool 1 (Conversation Partners)* nakabulig sa SPARK Thailand sa pagkuha kag pag-analisar nila sang mga "*significant changes*" ukon importante nga pagbaylo sa kabuhi sang mga tawo kag sa mga kina-iya kag mga pagsinirayo sang mga *service providers* ukon nagahatag sang serbisyo. *Tool 2 (Relationships)* nagpatigayon sang *Conversation Group* ukon grupo sang nagasugilanon sa pagpuntariya sang ila diskusyon sa mga pagbaylo nga natabo, kag ang papel sang nagakasari-sari nga *stakeholders* sa nalab-ot nga pagbaylo imbes nga sa resulta sang ginahatag nga bulig. Nagpatigayon ini sang isa ka "*two-way*" nga komunikasyon sa diin ang SPARK kag ang iya mga *partners* ang buylog nga nagbuligay kag nagtu-on. Ang *Tool 3 (Communication Issues)* nagbulig sa pag-analisar sang relasyon sa pag-ginahum kag ang kamatu-oran sang impormasyon nga natipon. Ang *sustainable livelihoods* (SL) *framework* nagbulig pahangop sang nagakasari-sari nga palangabuhi-an sang mga tawo, kag kon paano ang mga polisa sang gobyerno maka-apekto sa ila (tan-awa sa Langkulsane, pahina 7).

- *Adaptations* sang *Tool 1(Conversation Partners)* kag *2 (Relationships),* kalakip sang SL *framework*, gingamit sang mga partisipante sa isa ka *assessment workshop* sa Pilipinas. Nahimo ini bangud sa pangayo bulig sang Gobernador sang Probinsiya sa pag-implementar sang Natural Resources Management (NRM) Program sang probinsiya. Ang *workshop* nagpadulong sa mas tul-id nga paghangop sang kon ano ang dapat nga pagabuhaton, kag naghatag sang balasehan sa nagakadapat nga mga buluhaton para sa kauswagan (tan-awa sa de Jesus kag Bantug, pahina 10).

- Ang *Tool 1 (Conversation Partners)* kag ang nakasugtanan nga estratehiya sa gakasugot nga paghangop sang kahulugan (*Phase 2*) ang gingamit sa pagklaro sa paghangop sang kahulugan sang "*community-managed area*" (Phase 3) sa Indonesian forestry nga sektor, nga sa diin ang *conversation partners* nagbaylohanay sang mga opinyon base sa ila nga mga interpretasyon (tan-awa sa Aliadi, pahina 13).

Nagapakita nga kon ang mga organisasyon bukas nga nagapahayg sang ila mga kabudlayan, naga-apresiyar sang ka kumplikado sang l*ivelihoods* nga trabaho, kag magpangita sang giya, indi lang sila makahugpong sa paghimo kag pagtilaw sang mga proseso kag kagamitan ukon *tools*, kondi makapundar sila sang mabaskug kag nagadugay nga relasyon nga may pagsalig nga nagapatigayon para sa tanan sa pag-obra nga mas epektibo sa ila mga komunidad kag *partners* sa gobyerno.

Si Graham Haylor ang STREAM Director kag si Ronet Santos ang SPARK Coordinator. Mapakig-angotan sila sa <ghaylor@loxinfo.co.th>*,* kag <ronet.santos@vsoint.org>*.*

Nahanungod sa STREAM Journal

Ginabantala sang STREAM – Support to Regional Aquatic Resources Management

Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA) Secretariat
Suraswadi Building
Department of Fisheries Compound
Kasetsart University Campus
Ladyao, Jatujak, Bangkok 10903
Thailand

Editorial Team

Graham Haylor, STREAM Director
Le Thanh Luu, STREAM Vietnam National Coordinator
William Savage, STREAM Communications Specialist
Sonia Seville, STREAM Philippines National Coordinator
Thay Somony, STREAM Cambodia National Coordinator

Katuyuan

Ang STREAM Journal ginabantala kaapat ka beses ukon *quarterly* sa isa ka tuig para mapasanyog ang partisipasyon, komunikasyon kag polisa nga nagasuporta sa palangabuhian sang mga imol nga nagapanginpulos sang dunang manggad sa kadagatan sa Asya-Pacifico, kag magpundar sang pagpakig-angot sa mga nagadumala sang dunang manggad sa kadagatan kag sang iban nga mga sektor sa iban nga rehiyon. Ang STREAM Journal nagasakop sang mga isyu nga angot sa mga tawo nga ang palangabuhian nagalakip sa pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, labi na gid sa mga tawo nga limitado ang palangabuhian, kag gobyerno, non-government kag internasyonal nga practioners nga nagakipagbahin sa ila sa komunidad. Ini nga mga isyu, nagalakip sang pagtuon, pagdumala sang kumplikto, impormasyon, kag teknolohiya sa komunikasyon, pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, layi, palangabuhian, gender, partisipasyon, mga tawo nga may kahilabtaanan sa sini nga isyu (stakeholders), polisa kag komunikasyon.

Isa man ka importante nga katuyuan sang STREAM Journal ang paghatag sang oportunidad nga mabatian ang mga talagsa lang mabatian nga mga tingog kag mabalhag sa isa ka propisyunal nga pahayagan nga praktikal kag medyo *academic*. Ang unod sang STREAM Journal indi dapat hunahunaon nga nagapabutyag sang panan-awan sang bisan ano nga organisasyon ukon ahensiya kundi pahayag sang mga indibidwal sunu sa ila inagihan. Samtang ang manunulat responsable sang ila mga artikulo, ang STREAM nagarekognisar kag naga-ako sang responsibilidad sa kon ano man nga *editorial bias* o kakulangan.

Distribusyon

Ang *STREAM Journal* may yara nga tatlo ka mga *format*:

- ang *electronic version* nga pagaprintahon kag gipanagtag sang STREAM Communication Hubs
- ang version nga puwede makuha kag ma-download sa PDF format halin sa STREAM Website sa www.streaminitiative.org. kag
- ang printed nga version nga ginapanagtag gikan sa NACA Secretariat.

Kontribusyon

Ang *STREAM Journal* nagahingyo sang kontribusyon sang mga artikulo nga may interes sa mga nagagamit sang mga dunang manggad sa kadagatan kag sa mga tawo nga naga-obra upod sa ila. Ang *STREAM Journal* nagasuporta man sang mga upod sa trabaho nga naga-obra sa komunidad para magdukomento sang ila mga inagihan sa mga pahina nga ini.

Ang mga artikulo dapat masulat sa simple nga Ingles kag indi magasobra sa 1,000 ka tinaga ang kalawigon (mga duha ka pahina sang A4 sa *single-spaced text*).

Ang mga kontribusyon puwede mapadala kay William Savage, *STREAM* Journal Editor, sa savage@loxinfo.co.th. Sa dugang pa nga kasayuran, makig-angot kay Graham Haylor, STREAM Director, sa ghaylor@loxinfo.co.th.

Nahanungod sa STREAM

Ang Suporta sa Rehiyonal nga Pagdumala sang Dunang-Manggad sa Kadagatan ukon Support to Regional Aquatic Resources Management (STREAM) isa ka inisyatibo nga gindesinyo sa sulod sang lima ka tuig nga Obra Programa sang Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA). Ang katuyuan sini amo ang pagsuportar sang mga ahensiya kag institusyon sa :

- Paggamit sang mga yara na kag mga palaabuton nga inpormasyon sa mas epektibo nga paagi,
- Pag-intyende sang tul-id sa mga palangabuhian sang mga imol
- Pagbulig sa mga imol nga maka angkon sang mas labi nga impluwensiya sa pagdihon sang mga layi kag pamaagi nga may epekto sa ila pangabuhi

Ang STREAM magahimo sini paagi sa pagsuporta sang mga pang-kauswagan nga polisa ukon layi kag mga pamaagi sang mga nagabulig nga institusyon, kag pagpasanyog sang ila abilidad sa:

- Pagpahatpahat sang mga isyu nahanungod sa pagdumala sang mga dunang manggad sa kadagatan nga naga apekto sang palangabuhian sang mga imol
- Pagmonitor kag pagbinagbinag sang mga nagakalain lain nga pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan
- Paghatag sang inpormasyon ,kag
- Pagpakig-angot sa mga sektor kag mga kapungsoran

Ang STREAM nga inisyatibo nasandig sa pagbinuligay, nga nagalakip sa pagbuyloganay sang mga nagpundar nga grupo (AusAID, DFID, FAO and VSO) nga nagasuportar sang NACA. Ini naggamit sang komprehesibo nga paagi, nga nagatuyo sa pagpa-alinton kag pagpakig-angot sa mga katawhan nga may kahilabtanan sa pagdumala sang aton manggad sa kadagatan kag pagbulig sa ila sa pagpasanyog sang desinyo sang inisyatibo, implementasyon kag pagdumala.

Ang pagbuyloganay nga obra ginapakig-angot sa kada pungsod paagi sa *National Coordinating Teams* kaupod ang *National Coordinator* (isa ka senyor kag nasyonal nga empleyado sang gobyerno) kag sang *Communications Hub Manager* (isa ka *full-time* nga nasyonal nga opisyal nga suportado sang STREAM sa una nga duha ka tuig) kag naga-angot sa madamo nga mga pumuluyo nga may kahilabtanan. Ang Communications Hub may yara nga sistema sang komunikasyon nga nagalakip sang *hardware,software*, paghanas, suporta sa teknolohiya sa inpormasyon kag pagpakig-angot kag suporta sa pagpauswag sang katawhan, kag ang pagpakig-angot paagi sa internet.

Ang nasyonal nga koordinasyon ginagiyahan sang Pungsodnon nga Dokumento sa Estratehiya ukon *Country Strategy Paper* (CSP) nga tuigan nga gina-repaso kag gindihon sang *Coordinator(s)* kag *Hub Manager* paagi sa pagpakighinun-anon sa mga pumuluyo kun sa diin sila nagapakig-angot sang masami. Ang CSP nagakilala sang mga importante nga isyu, nagapakita sang rehiyunal nga pakig-angot, nagaplano kag nagaprayuridad sang mga importante nga dapat himuon kag nagapangita sang pundo para sa mga estratehiya gikan sa STREAM ukon sa iban pa (nga may pagbulig gikan sa STREAM).

Ang Rehiyonal nga Opisina sang STREAM (nga nahamtang sa NACA Secretariat sa Bangkok) nagahatag direksiyon sa inisyatibo, nagabulig sa rehiyunal nga koordinasyon kag nagahatag pundo kag nagadumala sang mga nagakalain lain nga yunit sa palangabuhian, pagpasanyog sang polisa, komunikasyon kag mga espesyal nga isyu. Ang sentro sang kumonikasyon naga-angot sang mga inter-aksyon, mga natun-an sa leksiyon kag aktibidades sang paghugponganay.

Ang implementasyon sang STREAM isa ka sulit-sulit nga pamaagi, nga ginsugoran sa Cambodia kag Vietnam kag igapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko sa diin ang mga oportunidad yara sa pagbulig sang kaimulon kag pagpasanyog sang maayo nga pang gobyerno, samtang ang eksperiensya na-agyan, ang leksiyon nga natun-an, ang epekto napakita kag ang dugang nga pundo naangkon. Ang estratehiya sang komunikasyon sang STREAM may katuyuan sa pagdugang sang epekto sini paagi sa pagpaseguro nga ang mga ihibalo kag abilidad napahibalo sa mga pamaagi sang pagkambiyo sa

bilog nga rehiyon, kag ang mga leksiyon nga natun-an ginapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko. Ang *STREAM Journal* kag ang kaupod sini nga Diskusyon nga Pagpakighinun-anon sa STREAM Website, mga parte sang sini nga estratehiya.

STREAM National Communications Hub Managers

Cambodia: Sem Viryak <cfdo@camnet.com.kh>
India: Rubu Mukherjee <rubumukherjee@rediffmail.com>
Nepal: Nilkanth Pokhrel <agroinfo@wlink.com.np>
Philippines: Elizabeth Gonzales <streambfar-phil@skyinet.net>
Vietnam: Nguyen Song Ha <streamsapa@vietel.com.vn>

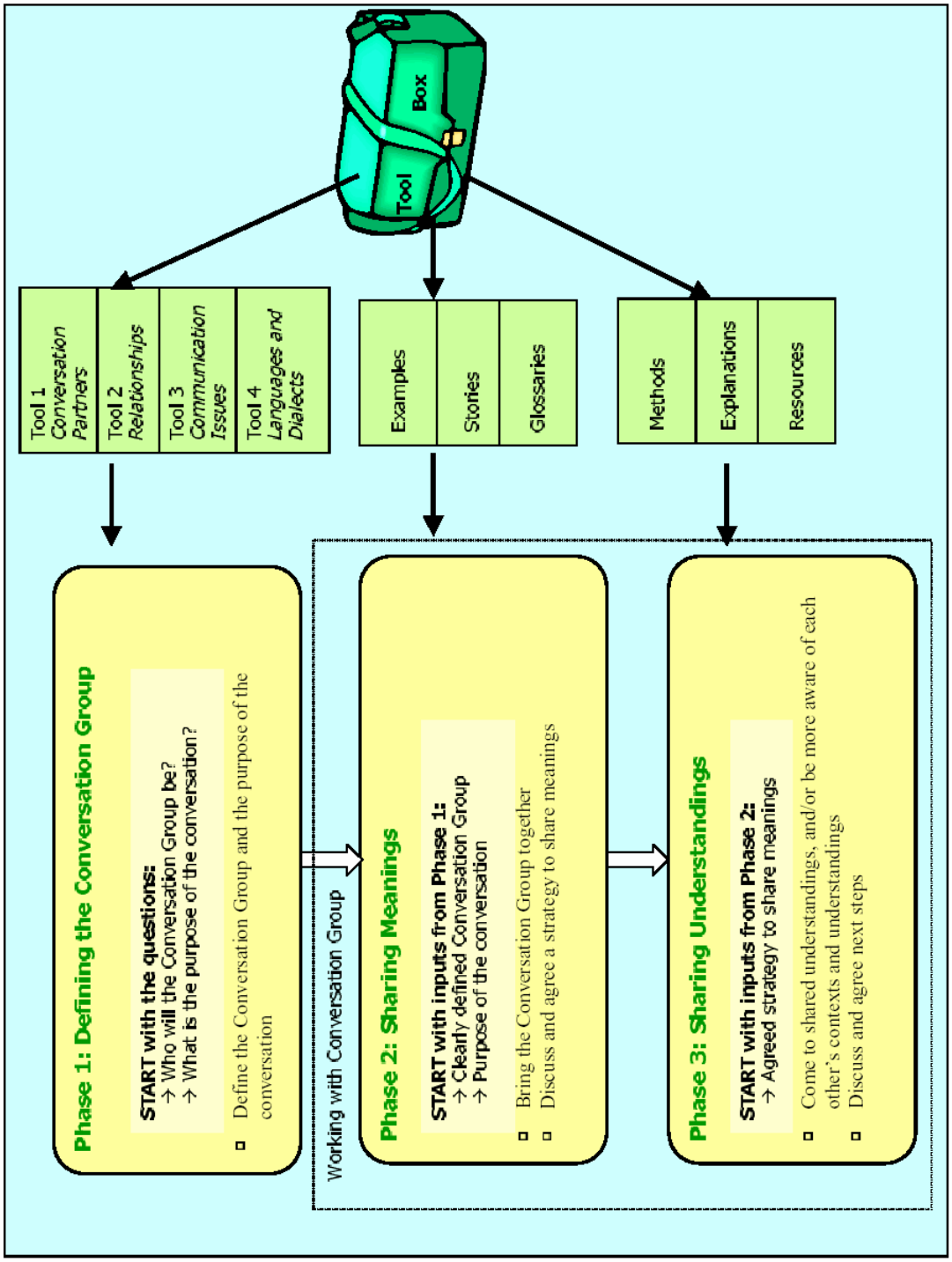
Tool Box
Tool 1 Conversation Partners
Tool 2 Relationships
Tool 3 Communication Issues
Tool 4 Languages and Dialects
Examples
Stories
Glossaries
Methods
Explanations
Resources
Phase 1: Defining the Conversation Group
START with the questions:
→ Who will the Conversation Group be?
→ What is the purpose of the conversation?
Define the Conversation Group and the purpose of the conversation
Working with Conversation Group
Phase 2: Sharing Meanings
START with inputs from Phase 1:
→ Clearly defined Conversation Group
→ Purpose of the conversation
Bring the Conversation Group together
Discuss and agree a strategy to share meanings
Phase 3: Sharing Understandings
START with inputs from Phase 2:
→ Agreed strategy to share meanings
Come to shared understandings, and/or be more aware of each other's contexts and understandings
Discuss and agree next steps